

Сергій Бублик,
кандидат технічних наук,
докторант кафедри соціальної
і гуманітарної політики НАДУ

Основні чинники формування державної науково-технологічної політики

У статті розглянуто основні чинники державної науково-технологічної політики, що мають універсальний та системний характер. Формалізація та структуризація основних чинників як елементів соціальної системи дає змогу проводити подальшу систематизацію з урахуванням процесів інформатизації галузі публічного управління.

Ключові слова: науково-технологічна діяльність, державна науково-технологічна політика, класифікація чинників державної політики, структура основних чинників.

The basic factors of public policy in S&T have universal and system character. Formalization and making structuration on basic factors as elements of frame of society allows to conduct subsequent systematization taking into account the processes of informatization in sphere of public management.

Key words: science and technological activity, public policy in S&T, classification for factors of public policy, structure of the main factors.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах розвитку цивілізації інтелектуальний потенціал та науково-технологічні інновації, які мають глобальні масштаби, стають головними чинниками гармонійного розвитку людини та основою соціально-економічного зростання тієї чи іншої держави [1]. Стимулювання розвитку факторів цивілізаційного прогресу, у свою чергу, належить до завдань державної науково-технологічної політики.

Ефективність, або, принаймні, поступовість науково-технологічного розвитку країни залежить від державної політики: від обґрунтованості засад її формування до ефективності реалізації. У свою чергу, досягнення того чи іншого рівня ефективності державної політики у цій сфері залежить від правильності виділення визначальних чинників, які впливають на її формування і реалізацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення основних чинників, які впливають на становлення і розвиток державного управління науково-технологічної сфери, є сутністю економічного підходу науки державного управління. Найбільш дослідженою ця проблема є у тій галузі економічних наук, яка вивчає державне регулювання економічних відносин у сфері інноваційної діяльності, а також у наукознавстві.

Реалізація державної політики у сфері науки, технологій та інновацій вимагає наявності відпрацьованої комплексної, взаємопов'язаної з усіма елементами системи регулювання розвитку науково-технічного потенціалу держави та цілкового узгодження її механізмів з основними засадами державної економічної політики і визначеними пріоритетами наукового та інноваційного поступу. Загально визнаним в економічній літературі вважається визначення пріоритетності таких чинників, як науковий, виробничий та інтелектуальний потенціали [2], які зосереджуються у сфері наукової, науково-технологічної та інноваційної діяльності.

Сутність наукової діяльності полягає в отриманні нових знань. У свою чергу, в сучасній економіці знання стають фактором виробництва і основним чинником у всій системі людської професійної діяльності [3].

Результативні дії влади чи соціально-економічні проблеми, що постійно накопичуються, також виступають чинниками формування державної політики, які згодом впливають на ефективність її реалізації, тобто на досягнення поставлених цілей. Визначаючи соціальні інтереси підґрунтям формування державної політики, можна класифікувати основні чинники державної науково-технологічної політики за такими ознаками [4]:

- за ступенем важливості: життєво важливі; стратегічні; тактичні;
- за тривалістю дії: довго-, середньо-, короткотермінові;
- за характером зіткнення: паралельні; конфронтаційні; розбіжні; спільні;
- за місцем дії: внутрішні; зовнішні;
- за ступенем реалізації: нереалізовані; частково реалізовані; реалізовані;
- за сферами поширення: соціально-економічні; соціально-демографічні; соціально-екологічні.

Узагальнення підходів до формування механізмів упровадження державної політики в науково-технологічній сфері України дає змогу виокремити такі універсальні чинники, як "формування національної ідентичності" та геополітичний [5, с. 165], що властиві будь-якій сфері державного регулювання, в тому числі науково-технологічної діяльності.

Київські наукознавці вважають, що ступінь усвідомлення, тобто тип існуючого національного ставлення до науки, вважається досить суттєвим фактором впливу на формування науково-технологічної політики держави

[6, с. 17]. Крім того, вони виокремлюють ще три групи чинників, що суттєво впливають на цей процес, а саме:

1) геополітичної природи, що відображають цивілізаційні тенденції та історичні закономірності розвитку суспільства, тобто парадигму суспільного розвитку цивілізації;

2) інтелектуальної природи, тобто рівень розвитку людського інтелектуального потенціалу суспільства, який уможлиблює реалізацію стратегічних завдань науково-технічного прогресу;

3) макроекономічної стратегії держави, якими визначаються і стратегічні цілі науково-технологічної політики.

Людський інтелектуальний потенціал суспільства, що виступає основним об'єктом державної науково-технологічної політики, багатогранний за змістом. У узагальненому вигляді людським інтелектуальним потенціалом суспільства вважатимемо "сукупність творчих здібностей, знань та умінь індивідів, які уможлиблюють засвоєння набутих і створення нових знань та інформаційних благ на основі співробітництва, довіри для ефективного соціально-економічного розвитку країни" [9]. Цей потенціал реалізується через певні різновиди трудової діяльності, які вимагають інтелектуальної складової праці, а отже, й визначає основні внутрішні чинники формування державної науково-технологічної політики.

Впливи на процеси формування державної політики доцільно розглядати в площині їх часово-просторової типологізації, що передбачає взаємообумовленість впливів зовнішнього та внутрішнього, минулого та сучасного. Цим, зокрема, забезпечується можливість комплексного оцінювання навколишнього середовища, в умовах якого відбуваються зазначені процеси, передбачення напрямів і характеру його змін, диференціація зовнішніх чинників формування державної політики [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Актуальним є вирішення завдання визначення і класифікації основних чинників науково-технологічної політики як формалізованих умов для моніторингу результатів державної науково-технологічної політики.

Метою статті є визначення і формалізація основних чинників державної науково-технологічної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирішення поставленого наукового завдання формалізації основних чинників лежить у площині визначення окремих складових поняття "державна науково-технологічна політика".

Політика - вид діяльності, метою якої є забезпечення найважливіших передумов добробуту суспільного утворення шляхом узгодження інтересів та ціннісних орієнтацій осіб і соціальних груп. Звідси випливає, що політика має полягати передусім у врахуванні різних інтересів, різних понять про

добро і щастя, різних ідеалів, аби узгоджувати їх [8, с. 494]. Відповідно під державною політикою пропонується розуміти діяльність органів державної влади та управління, спрямовану на вирішення основних проблем суспільного розвитку [5, с. 10].

Сприймаючи державну політику як таку, що має планову природу дій, пов'язану з необхідністю її формування та реалізації системою органів державної влади, вважатимемо державну науково-технологічну політику сукупністю цілеспрямованих планових дій органів державної влади, спрямованих на вирішення суспільних завдань шляхом використання інтелектуальних продуктів, які створюються у процесі професійної діяльності людей у сфері науки і технологій.

Основні чинники державної науково-технологічної політики доцільно визначати як структурні елементи соціальної системи. Опис властивостей чинників є необхідним для визначення їх природи дій та подальшого аналізу їх вагомості. За такої формалізації вони виступають як чинники внутрішнього і зовнішнього впливу на цілісність відкритої соціальної системи (науково-технологічної сфери) у разі побудови моделей формування державної науково-технологічної політики.

Науково-технологічна діяльність є одним із видів професійної діяльності та одночасно структуроутворюючим підґрунтям формування людського інтелектуального потенціалу суспільства. Цей потенціал реалізується через різновиди трудової діяльності, в яких переважає інтелектуальна складова праці. До сфер інтелектуальної діяльності належать освітня, наукова, інноваційна, інформаційна, соціального забезпечення та охорони здоров'я, які можуть вважатися компонентами (чинниками) людського інтелектуального потенціалу [9]. Ці шість чинників стосуються внутрішніх складових професійної діяльності людей у науково-технологічній сфері, а отже, й предмета державної науково-технологічної політики. До зовнішніх чинників віднесемо ті, що стосуються сфери соціально-економічного впливу на державну науково-технологічну політику - економічний (рівень технологічного розвитку держави - 4-й, 5-й чи 6-й технологічні уклади, розвиток приватного сектору економіки), демографічний (віковий склад населення, міжнародна міграція та ін.) [10] та екологічний (рівень техногенного впливу на довкілля) [11, с. 80], а також чинник мотивації, що є одним із найсуттєвіших стосовно спонукання до людської інтелектуальної діяльності.

Для обчислення вагомості компонент, що відповідають зазначеним вище зовнішнім та внутрішнім чинникам, можна скористатись методикою обчислення індексів людського потенціалу [9] або узагальненою методологією оцінювання знань Світового банку [12, с. 102].

Сегменти сфери інтелектуальної діяльності, що характеризуються як внутрішні компоненти науково-технологічної діяльності в країні, одночас-

но можуть виступати як зовнішні щодо предмета державної науково-технологічної політики. Прикладом розподілу функцій державного управління в межах науково-технологічної сфери України є система національних академій наук, науково-дослідницьких інституцій вищих навчальних закладів та промислових підприємств, підпорядкованих різним державним відомствам (міністерствам, комітетам, агенціям).

Отже, чинники державної науково-технологічної політики мають властивість дуалізму, пов'язану з поєднанням двох фундаментальних принципів (внутрішнього та зовнішнього), які перебувають у взаємозв'язку, проте не змінюють свою внутрішню структуру. До цього можна додати ще й чинник мотивації, який за своєю сутністю має два напрями впливу - індивідуальний і організаційний [13, с. 69], що належить як до внутрішніх, так і до зовнішніх властивостей предмета державної політики. Структура чинників державної науково-технологічної політики наведена на рисунку.

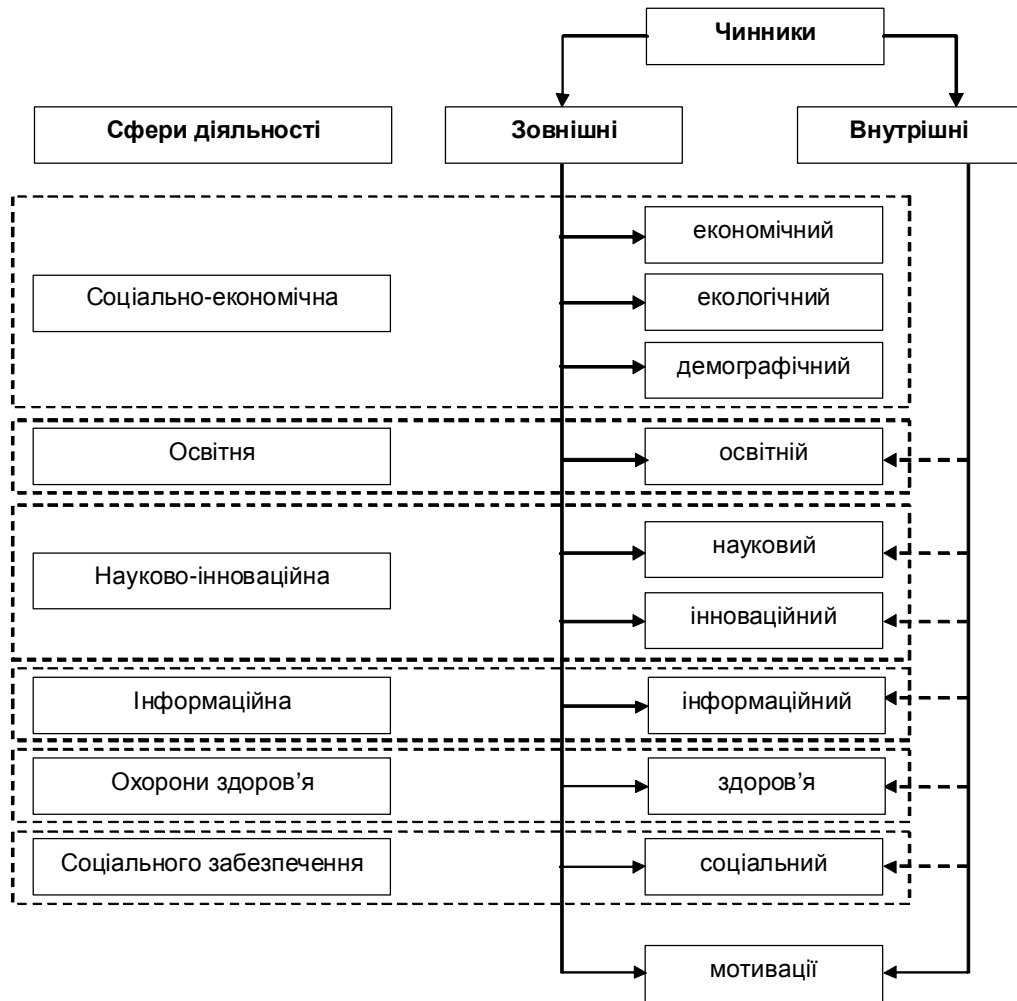
Між основними чинниками цієї структури (освітнім, науковим, інноваційним, інформаційним, соціальним, здоров'я та мотивації) виникають складні, нелінійні зв'язки, що зумовлені їх дуалістичною природою. Інакше кажучи, вони можуть розглядатись окремо як сукупність взаємопов'язаних і розміщених у певному порядку елементів, взаємодія яких породжує нові, інтегровані властивості, не характерні для кожного з них окремо. Такій сукупності не притаманна чітка організація, відповідність елементів певним властивостям, проте між ними існують тісні зовнішні та внутрішні зв'язки.

Дуалістична природа цих чинників може бути причиною виникнення певних проблем у сфері державного регулювання науково-технологічного розвитку. Разом з тим створення сприятливих умов для здійснення науково-технологічної діяльності з боку держави має ґрунтуватись на синергетичних засадах. При цьому синергетичний підхід передбачає діалектичне поєднання процесів внутрішньої самоорганізації та саморегуляції такої складної соціальної системи, як науково-технологічна сфера, і зовнішніх процесів державного стимулювання (політичного, законодавчого та фінансового) розвитку сфери науки і технологій у перспективних напрямках.

Оскільки науково-технологічна діяльність є перманентним творчим процесом, то виокремлення певних напрямів її розвитку є актуальним на обмеженому проміжку часу. Тому логічним видається застосування механізмів державного регулювання до структурних елементів науково-технологічної сфери, якими є визначені узагальнені чинники. Більш дієвим має бути державне регулювання внутрішніх чинників, які є одночасно й зовнішніми. І це має стати основним напрямом формування та реалізації державної науково-технологічної політики.

Висновки та напрями подальших досліджень. Вплив основних чинників на формування та реалізацію державної науково-технологічної по-

літики має перманентний і системний характер. Тому визначення та формалізація таких чинників (груп чинників) має відповідати потребам у моніторингу результативності державної науково-технологічної політики, а також у використанні модельних принципів формулювання її основних напрямів.

Структура основних чинників державної науково-технологічної політики

Визначена структура груп чинників державної науково-технологічної політики є узагальненою та спирається на результати досліджень у суміжних галузях: управлінні економічними процесами і управлінні науково-технічним прогресом та інноваційним розвитком, тобто вимагає подальшого вивчення з точки зору сумісності різних сфер державного управління, а також консолідації їх споріднених механізмів регулювання.

Дослідження взаємозв'язків між чинниками державної науково-технологічної політики як елементів нелінійної структури, визначення їх відносної ваги має базуватись на принципах їх самоорганізації і саморегуляції як сукупності елементів соціальної системи (науково-технологічної сфери) та стати наступним завданням у подальшому моделюванні державної науково-технологічної політики як системоутворюючої дії держави.

Подальші наукові дослідження, пов'язані з вирішенням проблеми визначення та оцінювання чинників державної науково-технологічної політики, вбачаються у факторному аналізі цих чинників та визначенні їх вагових коефіцієнтів, формуванні та реалізації цієї політики з метою оцінювання та моніторингу її ефективності; обґрунтуванні переліків індикаторів, що відображають такі чинники, а також в організації статистичного спостереження за цими показниками.

Список використаних джерел

1. Яцків Я. Розвиток науки в Україні в контексті української національної ідеї / Я. Яцків, С. Бублик, Ю. Канигін // Універсум. - Л., 2002. - № 7-8. - С. 39-43.
2. Саверченко О. О. Механізми державного регулювання науково-технологічного та інноваційного розвитку : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.02.02 / Саверченко Олена Олександрівна. - К., 2005. - 22 с.
3. Савельєв Є. Нова економіка і моделі її формування в Україні / Є. Савельєв, В. Куриляк // Журн. європ. економіки. - 2002. - Т. 1. - № 1. - С. 25-37.
4. Давидюк О. О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників / О. О. Давидюк. - Режим доступу : <http://cpsr.org.ua/?pr=6&id=175>
5. Валевський О. Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження : монографія / О. Л. Валевський. - К. : НІСД, 2001. - Вип. 5. - 242 с. - (Серія "Стратегія політики і політ. аналіз").
6. Попович О. С. Науково-технологічна та інноваційна політика: основні механізми формування та реалізації / О. С. Попович ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Б. А. Маліцького. - К. : Фенікс, 2005. - 226 с.
7. Дрешпак В. М. Концептуальні чинники формування державної політики України у сфері засобів масової інформації : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 / Дрешпак Валерій Михайлович. - Дніпропетровськ, 2005. - 20 с.
8. Філософський енциклопедичний словник / [гол. ред. В. І. Шинкарук] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН. - К. : Абрис, 2002. - 742 с.
9. Стефанишин О. Головні чинники підвищення якості людського потенціалу в контексті постіндустріалізму / О. Стефанишин // Економіст. - 2006. - № 5. - С. 51-53.
10. Єгоров І. Ю. Методичні рекомендації щодо адаптації індикаторів Європейського інноваційного табло до умов України / [І. Ю. Єгоров, І. А. Жукович, Ю. О. Рижкова] // Статистика України. - 2008. - № 4. - С. 74-79.
11. Калитич Г. І. Науково-технологічний та інноваційний розвиток: концепції, моделі, рішення / Г. І. Калитич, К. М. Коржавін. - К. : УкрІНТЕІ, 2008. - 268 с.
12. Україна в 2007 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку / [за ред. Ю. Г. Рубана]. - К. : НІСД, 2007. - 538 с.

13. Рудакевич М. І. Професійна етика державних службовців: теорія і практика формування в умовах демократизації державного управління : монографія / М. І. Рудакевич. - Т. : Астон, 2007. - 400 с.

Ірина Кравчук,

кандидат наук з державного управління,

докторант кафедри державної політики

та управління політичними процесами НАДУ

Оцінювання державної політики в Україні

У статті проаналізовано головні риси та проблемні питання системи оцінювання в Україні. Вироблено рекомендації щодо подальшого удосконалення системи оцінювання в Україні.

Ключові слова: оцінювання державної політики, стратегічне планування, моніторинг.

Article describes main features and challenges of Ukrainian evaluation system. Recommendations for further improvement of evaluation framework in Ukraine are developed.

Key words: evaluation of public policy, strategic planning, monitoring.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Робота української влади щодо впровадження державної політики зосереджена переважно на "діяльності" та "заходах", а не результатах та наслідках державної політики. Ми мало аналізуємо та фіксуємо свій успіх та помилки, мало вчимося на попередньому досвіді впровадження державної політики. Можна стверджувати, що оцінювання державної політики в Україні функціонує фрагментарно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основою дослідження теми оцінювання державної політики в Україні слугувало чинне законодавство, яке регламентує діяльність Кабінету Міністрів України [5; 9], стратегічне планування [2; 4; 11], аналіз регуляторного впливу [3], бюджетний процес [1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття, та формулювання цілей статті. Різні компоненти оцінювання присутні в стратегічному плануванні [2; 4; 11], виробленні політики та правотворчому процесі [5; 9]; системі звітування, моніторингу та оцінювання уряду [9]; бюджетному процесі [1; 6]; оцінюванні діяльності державних інституцій. Проте необхідно з'ясувати, чи утворюють ці компоненти цілісну та узгоджену систему оцінювання, яка забезпечує прозорість, підзвітність, ефективність та результативність урядування, чи функціонує належний інституційний механізм. *Мета статті* - проаналізувати систему